

ISSN – 2217-7531

ICOM

International
council
of museums
SRBIJA

12

ČASOPIS NACIONALNOG KOMITETA MEĐUNARODNOG SAVETA MUZEJA   Decembar 2020.

MUZEJI ZA JEDNAKOST

IZDAVAČ
NK ICOM Srbija
Trg Republike 1a, Beograd
icom.serbia@gmail.com
<http://network.icom.museum/icom-serbia>

ZA IZDAVAČA
Nikola Krstović

GLAVNI UREDNIK
Tatjana Mihailović

UREĐIVAČKI ODBOR
Angelina Banković
Zorana Drašković Kovačević
Jelena Ognjanović, Sara Sopić

CRVENA LISTA UGROŽENIH KULTURNIH DOBARA U JUGOISTOČNOJ EVROPI

Piše
Renata Samardžić

Crvene liste Međunarodnog saveta muzeja (ICOM), koje ova institucija razvija od 2000. godine, postale su efikasan instrumenat u borbi protiv krađa i nelegalnog prometa kulturnih dobara. NK IKOM-a Srbije uključio se u oktobru 2019. godine u ovaj program, učešćem u kreiranju Crvene liste ugroženih kulturnih dobara u jugoistočnoj Evropi

Krađe umetničkih dela – zločin koji su činili pojedinci, poput Vićenca Peruđe, koji je, na primer, ukrao *Mona Lizu* iz Luvra (1911) iz patriotskih razloga, pretvorila se u okrutan biznis koji se danas izvršava u ime ili od strane organizovanih kriminalnih grupa, koji se služe korupcijom, reketiranjem i ucenom. U viktorijanskoj epohi, krađa Gejnsborove *Vojvotkinje Devonširske* iz Galerije Egnju u Londonu (1876), koju je izvršio gangsterski bos Adam Vort, bila je prvi primer u istoriji umetnosti da su umetnička dela privukla pažnju organizovanog kriminala. Jedno stoleće kasnije, njegova ideja da se kradene slike daju u zamenu za neku uslugu kriminalca sve je češće prihvaćena. U postmodernom vremenu, kako ukazuje istoričar umetnost Noa Čarni, začetkom organizovanog kriminala u domenu umetnosti smatraju se krađe korzikanske mafije iz Marselja, koja je šezdesetih godina XX veka izvršila niz krađa Pikasovih i Sezanovih slika po Francuskoj rivijeri.

Jednu deceniju kasnije, mehanizme funkcionisanja kriminalnih mreža razotkrila je krađa osamnaest slika starih majstora iz kolekcije Alfreda Bejta u zamku Rasboro kod Dablina u Irskoj (1986). Tada su prvi put postali očigledni umešanost organizovanih kriminalnih i terorističkih grupa u krađe umetnina, kao i zatvoreni sistem razmene dobara u kriminalnom miljeu u kojem se blago menja za blago, odnosno oružje ili droga za umetnine. Tako će od 1961. godine naovamo oko osamdeset posto svih krađa umetnina izvršiti ili naručiti internacionalno organizovane zločinačke grupe. Vrednost ukradenih trezora iznosi 2–6 milijardi dolara godišnje.

Crvene liste Međunarodnog saveta muzeja (ICOM), koje ova institucija razvija od 2000. godine, postale su efikasan instrumenat u borbi protiv krađa i nelegalnog prometa kulturnih dobara. Crvene liste (Red Lists/Listes Rouges) obuhvataju ugrožena kulturna dobara koja mogu da budu predmet krađe,

krijumčarenja, nelegalne trgovine, kao i drugih krivičnih dela u vezi s umetninama. NK IKOM-a Srbije uključio se u oktobru 2019. godine u ovaj program, učesćem u kreiranju *Crvene liste ugroženih kulturnih dobara u Jugoistočnoj Evropi* (ICOM Red list of cultural objects at risk South-Eastern Europe). Radna grupa NK IKOM-a Srbije¹, u saradnji sa kustosima i ekspertima iz muzeja i srodnih institucija zaštite u Srbiji, prikupila je relevantne informacije za kreiranje Crvene liste, pridržavajući se Ikomovih uputstava i metodologije rada, koja je u prvoj fazi obuhvatala formulisanje kategorija i potkategorija ugroženih kulturnih dobara u Srbiji, a u drugoj – selekciju predmeta sa fotografijama i njihov opis u skladu sa međunarodnim standardom (Object ID).

Reč je o veoma složenom zadatku, s obzirom na to da u Srbiji ne postoji jedinstvena baza podataka ukradenih umetničkih dela i antikviteta, na čije stvaranje se u naučnoj i stručnoj literaturi ukazuje decenijama unazad. Radna grupa NK IKOM-a Srbije je empirijsku analizu art crime-a u Srbiji zasnovala na statističkoj analizi strukture i kretanja kriminaliteta u vezi sa kulturnim dobrima u Srbiji, koristeći za izvor podataka statističke evidencije Uprave za analitiku Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije o prijavljenom kriminalitetu u periodu 2000–2014. godine (ovim podacima nije obuhvaćena tzv. „tamna brojka“ kriminala, već je reč samo o krivičnim delima koja su prijavljena policiji). U periodu 2000–2014. godine u Srbiji je izvršeno 1964 krivičnih dela u vezi sa kulturnim dobrima. Dalja analiza pokazuje maksimalnu zastupljenost krivičnog dela teške krađe, koje čini preko 50% u svakoj od godina u periodu praćenja strukture krivičnih dela. Stepenn rasvetljenosti krivičnih dela kreće se od 20% do 50%. U najvećem broju slučajeva mesto izvršenja krivičnog dela je crkva (od 24% do 55%), dok je samo u periodima 2000–2002, 2010–2011 i 2013. godine zabeleženo da je najviše krivičnih dela izvršeno u stanu ili kući. Interesantno je da se u godinama kada je broj krivičnih dela bio najveći (2010–2011, 2013) kao mesto izvršenja koje dominira sa preko 50% zastupljenosti pojavljuju stan ili kuća. Pokušaji iznošenja kulturnih dobara preko granice čine zvanično ispod 10% od ukupnog broja krivičnih dela, pa se čini da je „skrivena broj-

U periodu 2000–2014. godine u Srbiji je izvršeno 1964 krivičnih dela u vezi sa kulturnim dobrima. Dalja analiza pokazuje maksimalnu zastupljenost krivičnog dela teške krađe, koje čini preko 50% u svakoj od godina u periodu praćenja strukture krivičnih dela. Stepenn rasvetljenosti krivičnih dela kreće se od 20% do 50%.

ka“ ove vrste kriminaliteta značajno veća. Mesto izvršenja bili su muzeji, galerije, crkve, manastiri, arheološki lokaliteti, stanovi i kuće privatnih kolekcionara, a među otuđenim predmetima nalaze se umetničke slike, numizmatička građa, predmeti od zlata i srebra, liturgijski predmeti – ikone, stare bogoslužbene knjige, putiri, krstovi i relikvijari sa moštima svetitelja, staro oružje i ostalo (medalje, ordenje, gobleni, stari ćilimi, stilski nameštaj, fotografije, mape, nakit itd.). Srpske umetnine koje će se naći na Ikomovoj Crvenoj listi upotpunjene su spiskovima ukradenih predmeta. Članovi radne grupe NK IKOM-a Srbije analizirali su i druge izvore: dokumentaciju Uprave carina u vezi sa zaplenama kulturnih dobara na graničnim prelazima Srbije zajedno sa foto-dokumentacijom, Interpolovu bazu podataka ukradenih umetničkih dela, prodaju antikviteta preko interneta, medijske izveštaje, radove istraživača na ovu temu. Radna grupa je sprovela i anketu o iskustvima institucija zaštite kulturnih dobara sa kriminalitetom koji je vezan za kulturna dobra. Njeni rezultati su takođe uzeti u obzir.

Krivična dela u vezi s umetninama najčešće ostaju nekažnjena, iako uzrokuju velike posledice po društvo. Brojne institucije (IKOM, Unesco, Interpol, Europol) ulažu velike napore u borbi protiv krađa i nelegalne trgovine umetninama, ali čini se da među predstavnicima vlada ova oblast nije prepoznata kao bitna. Država mora da se ponaša kao dobar vlasnik, ako hoćemo da po svojoj kulturnoj baštini budemo i prepoznati. ♣

¹ Članovi radne grupe NK IKOM Srbije su dr Adam Crnobrnja, muzejski savetnik i arheolog, dr Renata Samardžić, istoričar umetnosti, Marija Radin, MA, viši dokumentarista – konzervator, i Natalija Ćosić, MA, arheolog i viši konzervator – pod rukovodstvom doc. dr Nikole Krstovića, predsednika IKOM-a.

RED LIST OF
SOUTHEAST EUROPEAN
CULTURAL OBJECTS
AT RISK

ICOM international
council
of museums

ICOM is the only NGO officially recognised by
the United Nations as an expert in the fight
against illicit traffic in cultural goods